

Het jaar 1560

Jan de Pottere wordt proost - Monasticon belge, Volumes 1-3

Jean de Pottere van Hazebroek, kreeg het habijt op de 26ste september 1527. Hij werd achtereenvolgend keldermeester, onderprior en kamerling, wat hij was in 1551 – 1552. Daarna werd hij proost van Poperinge, waarschijnlijk in 1560. Hij stierf in 1562.

Hij volgde daarmee François de Tollenaere op. Deze was oorspronkelijk van Kortrijk. Hij kreeg het habijt op de 5de september 1522. Hij werd achtereenvolgend kwartierprio in de Sint bertinabdij, en daarna 'graenitier' of graanmeester. Daarna werd hij na 1551 proost te Poperinge om later weer koster en zanger te Sint Bezrtin te worden. Op de 30ste juni 1559 werd hij abt te Auchy-les-Moines benoemd. Daar stierf hij op de 3de oktober 1565.

Het edict op de camerspelen en liedekens

Op de **26ste januari 1560** verscheen het edict tegen 'de camerspelen en liedekens', wat wel speciaal tegen de rederijkers bedoeld was.

Daarbij verbood men 'eenighins te divulgeren, zynghen ofte spelen, doen divulgeren, synghen ofte spelen int openbare, in gheselschap, oft in heymelicke, eenighe camerspelen, baladen, liedekens, commedien, batementen, refereynen oft ander dierghelijcke schriften van wat materien ende in wat tale die zouden wesen, soo wel oude als nieuwe, daerinne gheminghelt zijn eenighe questien, propositien ofte materien beroerende onse religie ofte gheestelicke luyden, tsy aengaende huere persoonen ofte staten... en belangende de speelen van sinne die gespeelt wierden ter eeren Godts, of van sijne Heiligen, of tot vermaeking van den volcke, die moesten niet gespeelt werden, ten zij dat die eerst gevisiteert waeren, by de principalen pastoor, officier, oft wet van der plaetsen.

Werner Waterschoot schrijft daar over in zijn boek 'Schouwende fantasye' het volgende:

Over het succes van al deze verbodsbepalingen mag men zich terecht vragen stellen. Ik bekijk even de werkzaamheid van inquisiteur **Titelmans**, die sinds 1545 bevoegd was voor het graafschap Vlaanderen, Rijsel en het Doornikse.

Omstreeks 1545 werd te **Wormhoudt** aan de IJzer een spel van zinne opgevoerd dat door het hof te Brussel als uitgesproken ketters bestempeld werd. De auteur was Jan van Mussem, leraar aan de Latijnse school, bekend grammaticus en retoricus, en factor van de rederijkerskamer 'De Communicanten'.

Dank zij het mild getuigenis van zijn pastoor kon hij op bepaalde beloften naar huis.

In 1556 werd te Dranouter een ketters spel in beslag genomen dat daar in juli vertoond was.

In 1561 bekende een Ieperse schoolmeester dat één van zijn leerlingen 'een pampieren geschreven bouck' bezat 'vul spelen van sinne, refereinen ende baladen in de welke diversche passagien stonden vul dwalynghen ende heresien, merckelick een spel van sinnen by den selven placcaete by expressen verboden.'

Een Ieperse rederijker speelde het spel minder bedekt. Die hing publiekelijk een refrein op de stok – 'schaemen moeten zy die hen die beilden dienen'.

In **1564** organiseerde de kamer De Kersouwe te **Oudenaarde** een feest. Aanwezig waren daar: Kortrijk, Tielt, **Poperinge**, Roeselare, Dienze, Brussel, Leupegem en Ronse. Het geheel werd als schandaleus ervaren door de inquisiteur, de tekst van Kortrijk was al van te voren supect bevonden en het spel uit Ronse was ook verdacht, zodat de rollen naderhand opgevraagd werden.

Poperinge had op dat moment zeker 3 rederijderskamers, de **oude Sint Barbarakamer of de Roysche Barbaristen, de Cruusbroeders Lichtgeladen en de Langhoirs Victorinen**. *Dat ook zij bedrijvig waren blijkt onder andere uit een besluit van de 11de oktober 1561 waarbij de stad ‘zilveren pryzen ter weerde van 128 oncen’ betaalde om zodoende een gilden een rethorieke wedstrijd te laten organiseren. En dat niet alleen:*

Daerby zal de zelve stede gheven alle de present wynen ofte schynckwynen die de overcommende gheselschepen ghepresenteert werden 't heurlieden discretie ende van reste van alle coste ordinaire ofte extraordinare daertoe staende, nemen de ghildebroeders van de grote **rethorieke** deser stede 't heuren laste ende zonder kosten van de stede mits dat zy ghildebroeders daervoren zullen moghen heffen van de kerckmeesters van de St. Janskerk 7 ponden groote, ende voorts zulcke gratuiteyten zij van de backers, brauwens, vleeschouwers ende andere neringhen zullen connen ghewillichlick vercryghen.

Libbrecht schrijft in zijn artikel ‘De reformatie in het Ieperse inde 16de eeuw’ dat in juni 1560 **Christiaan de Queekere**, lakenondernemer en **Jacob Dieusart**, chirurgijn, beiden uit Nieuwkerke en **Naentkin Salome**, vervolgd werden door de inquisiteur, gevangen genomen en terechtgesteld.

Op de 4de november 1560 was het de beurt aan **Jan Herwijn** een brouwerknecht uit Hondschote. De 29ste november 1560 werden **Pieter Annoot** uit Belle en **Daniël Gallant** uit Steenwerck terechtgesteld. Op 23 december 1560 was het dan de beurt aan **Jan Creus**.

8 maart 1560 – Het beledigen van de officieren – SAP 467 - Resoluties A – folio 89 recto

In Poperinge rees er blijkbaar een probleem. Men beledigde de rechters en de officieren en daarom kwam er deze resolutie:

Es gheordonneert ende verboden eenyghelick, wye hy sy, **eenige justicieren ofte officieren** van hoe cleene officie het zy, vanden minsten totten meesten, ter cause van de zelve heurlieder officie ende excersitie van dien eenighsins **te injurieren** (*injurie = belediging*) **met woorden ofte werken** up de boete van tweemaal 60 schellen parisis ende arbitrairlick ghecorrigeert te zyne naer de gheleghenthe van 't faicte ter discretie van de weth. int overtuyghen vande welcke injurie de gheinjurieerde officier ghelooft wert by zynen eede. Ende injurie geschiedende by onghedgeoede kinderen, zal men de boete verhaelen up vaders ende moeders, blyvende de zelve niet min ter voorseyde arbitraire correctie.

13 juli 1560 – **Reglement op de draperie** - SAP Nr. 467 – Resoluties A - folio 88 – 89

1 – Item verboden dat voordan nyemand zal moghen eeneghe bayschabben reeden langher dan beneden de vyf ellen, zonder loot, ende van vyff ellen ende daerupwaerd werden gehouden te bringhen voor d'officieren omme aldaer loot te ontfanghene naer heurlieden weerde, up de boete van 3 pond parisis die der contrarie dade.

2 – Item gheordonneert dat alle de bayen die voordan bevonden werden onghelyck van wulle ende deshalven in drie stucken ghesneden worden, men zal an elc van denzelven stucken een loykin (daertoe den officieren te ghevene) stellen, omme daerby te kennen dat zy voor d'officieren gheweest hebben.

3 – Gheordonneerd denzelven officieren dat zy voordan gheen bayen tuuten en zullen dan up ordinaire loydaghe.

4 – Gheordonneerd alle drapieren heurlieden bayen te weifvne met twee lopende schietspoelen zonder meer , updat 't onghelic gaerne te bet bedeeft werde.

Ghepubliceerd deze keure den xxiden novembre lx
Ghepubliceerd den xiiijden july xvc lx
Nog een verdere aanpassing van het reglement van de draperie komt er op 24 november 1560; zie aldaar.

18 juli 1560 –
Reglement op de brouwers en hun bier
– SAP 467 -
Resoluties A

Gheordonneerd ende ghestatueerd by wetten ende raden dat voordan gheen brauwere zal moghen zyn gebrauwen bier vercoopen binnen dezer stede omme ghesleten tzyne ten tappe hooghere oft dierder dan drie ponden parisis elcke tonne up de boete van drie ponden parisis van elcke tonne

Actum den xiiijste july 1560

Verboden oock allen taverniers die vercoopen eenich inlandsch bier hoogher oft dierder dan xx deniers parisis den stoop op de boete van iij pond parisis – noch oock eenigh bier te ontsegghen op de selve boete – eodem

25 september 1560 – Spelen verboden gedurende de hoogmis en het sermoen – Resoluties

Gheordonneert by baillu, schepenen ende keurheers ende ghestatueerd dat voordan hem niemand en vervoordere, 't zy oud ofte jonck, te caetsen, bollen, schieten, ceuten ofte eenigh ander spel te doene, sanghereert doen ofte voor te stellen op marcte, straeten ofte heiligh daeghen, voor de hoogmisse mitsgaeders bin de zelve hoogmisse ende sermoen, up de boete van 20 schelle parisis van elcken persooene ende telcken reyse dat de contrarie ghedaen werd, off andere arbitraire correctie op deghene die tzelve versmaedende, insolvent bevonden worden.

Actum den 25 september 1560

18 oktober 1560 – Vermaking van de wet – SAP 467 – Resoluties A - folio 89 v

Up St. Lucas daghe 1560 wierd van weghe synen heere van Ste. Bertins mynen heere, Geerard de Hamericourt, by messagier Jehan Baudeyn, zynen proost in Poperinghe, vermaect de wet deser stede van Poperinghe ende ghestelt **twee burgemeesters**, den eersten van de comune ende den tweeden van de wet, **ende thien schepenen**, hebbende alle jurisdictie verzaemdelick die tevoren schepenen ende keurheers verscheiden hadden.

De burgemeesters en schepenen werden ieder jaar benoemd en aangesteld door de leenheer – abt. Kort na deze aanstelling, gemeenlijk 2 dagen daarna vervulde de burgemeesters en schepenen de wet met de benoeming van 12 raden en 24 notabelen die in bijzondere gevallen bijeen geroepen werden en geraadpleegd.

De burgemeester der commune maakte altijd deel van de 12 raden.

*De 12 raden waren ook aangesteld als rechter en verdeeld in 4 kamers elk van drie rechters
Twee refectiemeesters werden ieder jaar aangesteld waarvan een gekozen onder de schepenen en de andere onder de raden*

Een controleur werd insgelijks benoemd en deze werd gekozen onder de raden

De burgemeester van de wet en de 10 schepenen, werden ieder jaar hernieuwd door de abt als temporeel heer van de stad, of zijn afgevaardigde, - de proost. De burgemeester van de wet was speciaal gelegeerd voor de zaken van de wet.

27 oktober 1560 – Schependomgedingen – Resoluties A – folio 91

Gheordonneert by den heere, metgaeders burghemeesters ende schepenen der stede van Poperinghe, volghende diversche advysen voortyden by hemlieden schepenen, cuerheeren ende raeden daeraff ghegheven dat men voordan de schependomghedingen ende cuergghedingen houden zal van maende te maende, zonder faillieren, te weten, telckens den eersten donderdag van elcke maendt, nemaer dat up den zelve donderdag een mestdag ofte heylighdag wese, in welcke ghevalle men dezelve ghedingen houden zal 's woensdaghe te vooren, ende het oorcondschap van dien 's dyssendaeghe te vooren beleeden.

Wanaff 't eerste beghinnende ende wezen zal donderdaghe den 7 novembris eerstcommende – 1560 – ende alzo voort van maende te maende, zoo voorseyt es.

Zonder breeder vermaen ofte publicatie danoff hiernaer by den heere ofte andersints ghedaen te zyne

Actum 27 octobris 1560

29 oktober 1560 - De schuttersgilden – Resoluties A folio 91

Up 't vertoogh gedaen voor burghmeesters, schepenen ende raeden van weghen de gouverneurs van de **St.**

Jooris ende St. Sebastiaensgilden,
nopende tracteren van de overcomende vriendeghilden,

es gheordonneert dat van verleeden costen gheschied in het tracteren van de ghilde van Nieuwerkerke, de presente zullen gheven gheheel 't ghelache ende de absente ghildebroeders zullen daerinne contribuieren elck 6 schele parisische ende van nu voortan zullen de burghmeesters met de schepenen mette de assistencie van de beleders van elcke ghilde omme de vrende overcommende ghilden binnen de zelve jare te helpen gestieren.

Welcke 18 mannen behoorelick vermaent zijnde ghehouden werden, 't zij ofte zij comen ten festine ofte nyet, te betalen gheheel 't ghelach ghelyck an de

ghoedwillighe ghildebroedes aldaer uyt rechte broederschap commende ende al d'andere ghildebroeders, 't zij vermaend ofte onvermaend achterblyvende zullen betalen half ghelach
Actum 24 octobris 1560

*Zoals we zagen op 6 september 1542 – zie aldaar – kreeg de Sint Andriesgilde van de 'busschieters' toelating om hun gildehuis en doelen bij de Sint-Bertensvijver te herstellen. In dit jaar op **17 januari 1560** kregen zij hun octrooi van koning Filip II.*

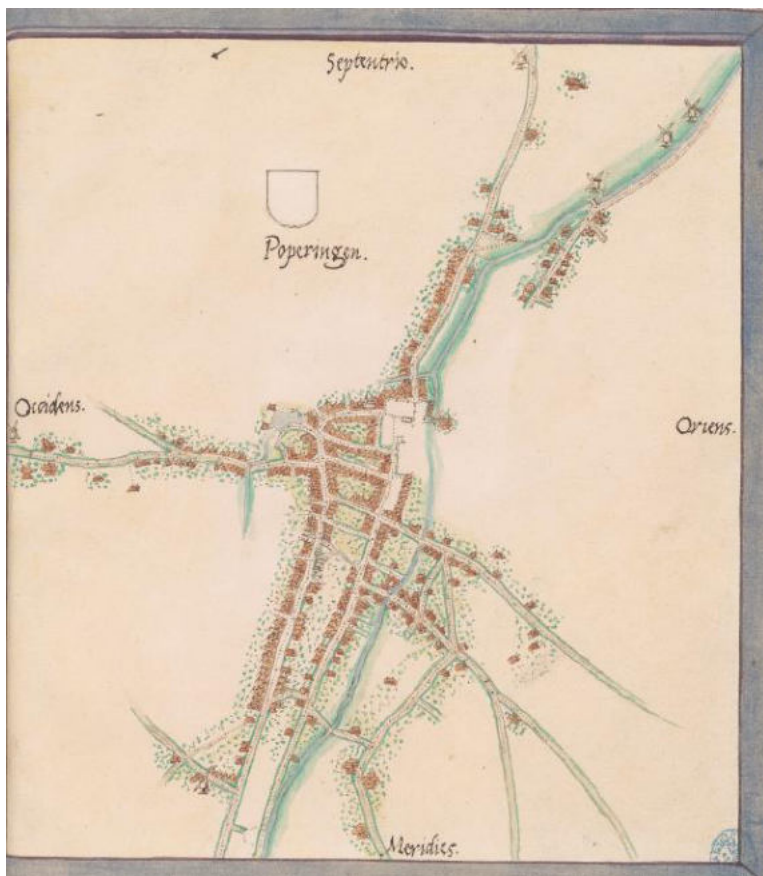
10 Poperingenaars vroegen dit octrooi aan in naam van hun medegezellen: Philippe Poellin, Jacques Oudegheerste, Pieter van Heede, François Scherrier, Gheleyn Berry filius Robert, Boudwyn en Pieter Ouzele, Etienne de Haze, Laurens Quatghebeur, Jan Plaetevoet. De koning ging hiermee akkoord na het 'consentement' van de abt van Sint Bertin, de wereldlijke heer van Poperinge.

Daarbij kregen ze ook hun gildehof om hier hun schutterij te beoefenen onder de naam van: de Sint Andriesgilde, 'Tireurs d'Arquebuses et de fusil.'

De schutterij kreeg hierbij de toelating om 100 leden op te nemen, allen mannen van eer en van goede zeden en reputatie. Zij dienden de eed af te leggen in de handen van de stadsbaljuw.

De charter op perkament in het Vlaams, bevindt zich in de handen van de gilde, zo schrijft Demuyneck maar dit is ondertussen verdwenen.

4 november 1560 - Jan Herwyn van Hondschote

*Op de **4de november 1560** krijgen we een volgende veroordeling te **Hondschote** en deze keer van **Jan Herwyn**, geboren te Houtkercke.*

... Qualick ende arghelic ghevoelende van de ghoede onderhoudenessen, constitutien ende ordonnancien van onsen heilighen kerselicken ghelove, metgaders van alle duechdelick inzettinghen ende gheboden van onse moeder der heiligher kercke ende catholycke religie, arghelic ende tonrechte ssustinerende uwe valsche ende abominable opinien ende oprechte dolinghe als van den heilighen sacramente des avondmaels, van de messe, biechte ende andere dierghelicke gheobserveerde constitutien der heiligher kercke, nyet jeghenstaende alle

godvruchtighe, duechdelicke ende waerachtighe vertoghen ende vermaenen, u by gheleerde instantelic ghedaen, omme by dier middele u te brynghen ten rechten weghe ende gherechten gheloove.

Maar het hielp dus allemaal niets en hij werd veroordeeld om geleid te worden tot op de markt van Hondschote ... ende ghebonden te wesen an eene stake ende aldaer verworcht, omme alzo uwen persoon, vleesch ende beenderen metten viere verbrand ende gheconsommeert tzyne tot asschen ende pulver.

Ketterij in Frankrijk

François I van Frankrijk

*Zo schreef **Adrianus van Meerbeeck:***

Ende om ten propooste te komen van het ghene dat daer gheschiedt is in dese werelt – is voor het eerste te weten, dat naerdemael Franciscus den tweeden van dien naem seer jonck zijnde tot de croone van Vranckrijk ghecomen was – hebben sommighe valsche predickanten onder het decksel van eene gereformeerde religie onder het volck hun venyn ghesaeyt ende dat stoutelycker dan sy ghedaen hadden te vooren ten tijde van Franciscus den eersten ende van Henricus sijnen sone, door dien dat die op de predikanten ende andere waren acht nemende met stercke

placcaten ende justicien.

Ende hebbende de selve predikanten tot hunne coorde ghetrocken een deel vanden edeldom, die oock besmet waren met eergierigheydt, haet ende nijde, hebben het gouvernement vanden jonghen koninck versocht om te setten naer hunne handt, ende om onder het decksel vanden conincklycken naem die voorseyde nieuwe religie in't coninckrijc van Vranckrijk te brenghen, ghelijck de coninghinne **Elisabeth van Enghelandt** alreede in haer landt ghedaen hadde – ende het hoofd vande oproerighe princen van Vranckrijk was den prince van Condé met den admirael den grave van Rochefoucault, den heere van d'Andelot ende noch meer andere.

Siende de selve princen dat sy tot hunlieder vermeet niet en konden ghekomen, door dien dat die vanden huysen van Loreynen ende andere Catholycke princen den koninck in hunne macht hadden ende den konincks moeder mede – soo hebben sy allenskens meer ende meer hunnen hoop versterckt – ende zijn soo verre ghekomen, dat sy aenden koninck diversche vertooninghen ende clachten overghegheven hebben – ten eynde dat sy souden moghen ghenieten de vrye oeffeninghe van hunlieder religie ende datmen soude afsetten de groote schattinghe ende settinghen daer de ghemeyne grootelijcx mede was beswaert – ja, dat meer is, datmen den cardinael van Guise, mitsgaders den hertoghe sijnen broeder soude als vremdelingen doen vertrecken uyt het coninckrijck.

De Protestantse heren namen 'van alle canten volck op ende veel vande nieuwe religie die hen van te voren niet en dorsten openbaren ofte rueren, doen of staen, soo dat de saken soo verre quamen dat sommige van de hoofsteden van het voorschreven coninckrijc met veel andere steden, vlecken ende dorpen van hen zijn inghenomen geweest.

Ja, daer die vande nieuwe religie die sterckste waren, daer hebben sy de catholycken uytghejaeght, verdervende cloosters ende kercken, afwerpande alle de beelden vande heiligen autaren, crucifixen, met soodanige uytzinnigheyt oft rasernije datmen het selve nauwelijcx en soude kunnen beschrijven.

De openlijke steun van deze machtige Franse heren voor de Franse ketteren deden ook de Protestanten in deze streek hopen.

Pauwel Heindericx *schrijft over dit jaar:*

Ten jare **1560**, begon de ketterie in dit geweste onder de gemeente grooten vooruutganck te nemen, sonder dat hare aenclevers hun nochtans durfden openbaeren, uut vreesse van gestraft te worden volgens de placcaten: maer van desen tijdt af begonden sy bedectelick by nachte de beelden af te werpen die langst de wegen opgeregt waren of in cappellekens aen de boomen hingen.

De verbod om de rechters en de officieren te beledigen, en zeker het verbod om te spelen gedurende de hoogmis en het sermoen, wijzen alleszins op de vermindering van de 'eerbied' zowel voor de wereldlijke overheid als voor de geestelijken.

Sedert enige tijd verbleef Pieter Titelmans in Kortrijk maar hij kwam regelmatig naar Ieper en Poperinge om te onderzoeken of er hier een protestantse kerk groeide.

Roger Blondeau *schrijft hierover in zijn boek 'Geuzen in de Westhoek' het volgende:*

Pieter Titelmans die in Vlaanderen actief was als inquisiteur was een voornaam en krachtadig man. Hij was de zoon van een brouwersfamilie uit Hasselt, die te Leuven theologie had gestudeerd en aangesteld werd als deken van het Sint-Hermeskapittel te Ronse. Omdat hij als deken, in tegenstelling met vele confraters doortastend optrad tegen de aan zijn gezag onderworpen pastoors, die het inzake gedrag en geloofsleer niet zo nauw namen, werd hij door de hoofdinquisiteurs tot een van hun helpers verkozen.

In de eerste jaren na zijn aanstelling ondernam hij tal van observatietochten door Vlaanderen, maar toen ging blijken dat het epicentrum van de reformatiebeweging in het Westkwartier was gelegen, vestigde hij zich in 1559 te Kortrijk en verbleef hij zeer veel te Ieper, om van daaruit de ketterij in de hele omgeving aan te pakken. Hij zou ook de regentes regelmatig op de hoogte brengen van hetgene er in de Westhoek reilde en zeilde. Omdat hij echter spoedig onder de hervormden bekend was en iedereen dus op zijn hoede was voor Titelmans en zijn helpers, ontsnapte menigeen aan zijn greep. Hij moest weldra ervaren dat de nieuwgezinden er een soort inlichtingsnet op nahielden, dat in vlug tempo de bedreigde personen of gemeenschappen op de hoogte hield van zijn verplaatsingen of aanwezigheid.

Daarom moest Titelmans een strategie uitwerken van verrassingsacties en toeslaan wanneer men hem het minst verwachtte, in het holst van de nacht of bij storm en ontij als er zich niemand op straat waagde. Voor Titelmans waren geen inspanningen te veel – in de jaren zestig zou hij meer dan 140 dagen per jaar actief geweest zijn – al werkte hij vaak in zeer moeilijke omstandigheden.

Eén van de eerste slachtoffers van Titelmans was de onderpastoor van de Sint-Jansparochie; Gheleyn De Zoutter, die door Titelmans uit zijn priesterambt ontzet werd. En dat niet alleen, Titelmans legde ook beslag op zijn huis in de Ieperstraat 'De Gulden Valcke'. Zo blijkt toch uit de onderstaande akte die we tussen de 'halmen' vonden. (SAP 344 – Folio 183)

Achtervolghende zeker wettelicke afwinninghe vercreghen by **Jacob Haeghebaert** binnen zynne levende lyve voor cuerheren ten cuerghedinghe vande stede, huus, erfve ende catheelen staende op de **Yperstraete** ghenaeamt **De Gulden Valcke**, daer de weduwe van **Willem de Zoutter**, woonachtich es,

tzelve huus wezende de ghestelicke tytel van d'heer **Gheleyn De Zoutter**

ende naerdien, dat cuerheren der stede van Poperinghe voornoemd huus, **Jacob Haghebaert** in handen ghewezen hebben omme daer op te recouvreren de somme van xij pond grootendie hem den voornoemde heer Ghelein schuldich was by vorme van appointemente,

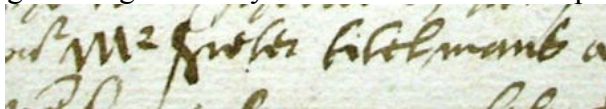
zoo ist dat de aeldynghen van den voornoemde Haghebaert, by consente vanden geestelicken –hoove heerlick ter hause te coopen ghestelt hebben, het voornoemde huus, erfve ende catheelen met drie sondach hallegebooden van ghenachte te ghenachte, bernende naer elck ghebodt een kersse, ten daghe, platse ende huere daer toe gheordonneert omme daer op te recouvreeren de somme ende alle wettelicke kosten alzoewel ghesupporteert byden voornoemde Jacob ten gheestelicken hoove als ten werdelicken ende dit voornoemde parceel es metten expireeren van den derde kersse overgheslegghen **Michiel Haghebaert** voor de somme van xvj pond grooten ende **Eloy de Backer** kendt hem boorghe voor de aeldynghen van **Jacob Haeghebaert**, voort bernende van de derde kersse warjegghen datter gheoppeert was by **Lauwys de Roode** als prockereur over de veduwa ende de aeldynghen van Pieter Vandevale aldus ghedaen by Nicolays van Langhemeerssche als heere ende balliu, Gayfer Wyts ende Pieter Aernout als wetscheepene – actum den xvj de november 1560.

Gayfer Wyts

Ghealmpt voorts over erfve den x dach van marte xvc lx

Deze kerynghe was ghedaen by **Jacob van Cunnes** als procureur voor meester **Pieter**

Titelmans

alst blyckt by zeker letteren van procuratie special ende irrevocable ghepasseert voor schepenen der stede van Poperinghe ende ghekent by de aeldynghen van Jacob Haeghebaert den iijde in april 1560.

24 november 1560 - **Draperie** – SAP 467 - Resoluties – folio 92

Geordonneert ende ghekeurd by bailliu, burghmeesters, schepenen ende raed, dat men voordan alle bayen weifven zal scheirende daeran 3 lystdraden, te weten een witten, tusschen twee roode, in drie velden, up de boete van 20 schellingen parisis.

Ende nopende de boete van 3 ponden parisis staende te verbeuren van gheen bayen zonder witte lysten te weifvene an de eynden van de bayen es vermindert up 20 schellingen parisis

En derghelycke es ghestelt up 20 schellingen parisis de boete gestelt up de onghelycke eynden gheweven in de bayen, verbiedende te weifvene eeneghe bayen meer dan met een lopende schietspoele, up 1 ...^o ende te scheuren dezelve onghelyckheid aff zooverre die gedeurd, ghevende van dien elck stuck lood naer zyn weirden, “t zy van **bay, middel oft fynbay.**

Gheordonneert dat men voordan nyet meer en zal moghen bay weifven dan met tghetauwe, ’t zy in de vorst of daerbuyten in opene wedere, up de boete van 12 pond parisis.

Dat mende loden van de bayen vernayen zal als men die ter warendacie bringht ghelyck de groote lakenen, ordonnerende allen officieren te gheven de afghescheurde lysten ten dische van de ghemeene aermen.

Gheordonneert yeghelyck drapier te doen munten zynen lakenen up ’t getauwe, up pene van gheen lood te mogen ontfanghen ende die onbehoirlick oft insouffissant zullen gemunt zyn zullen boeten 20 schellingen parisis.

Gheordonneert den baywevers, reedende heurlieder eyghen bayen, van alle scheirderye los, vry ende ontslegghen te laten wynen van eenigh kerseghelt ter dier cause te ghevene.

Hier vinden we toch wel een eigenaardig besluit:

Gheordoneerd dat men voort an alle **de crabbelare** waranderen zal **voor de deuren** vande tappers ofte taverniers ende nyet in de brauweryen, voor welcke warandatie den brauwer betalen zal zyne verdrinck iijj schel parisis ende den tappers zes penninghen parisis van elcke tonne, wanaff de cnape vande officieren hebben zal ij schele parisis ende dofficieren de reste – Eodem - Verboden andermael eenigh inlandsch bier te vercoopen oft oock te coopen, ten tappe, meer oft minder dan xx schele parisis van elcke stoope op de boete van lx schele parisis tzy coopere ofte vercooper ende daerboven den tappere ofte vercooper xv daghen zyn nering te verliesen - Actum eodem

Gheordonneerd ende ghestatueerd dat de brauwers voordan, hemlieden ghesteken bieren zullen moghen doen vercoopen, ten pryse dat die ghestelt werden byde officieren in keurbroeders huusen etc. daervoor bequaeme zynde

als daer men gewone es **cleenbier oft dubbel bier** te trecken in kannen ofte anders, gheen herberghen zynde ende daer te voren gheen ander bier in en es oft oock datter gheen ander inghedane en werd voor ander omme tzelve ghesteken bier vuyt ghevent wierd an yghelicke diet begheren zal ter gesteken pryse

zonder dat men nyemand dat ontzegghen mach oft buyten de stede voeren noch oock in onghereede oft onbequaeme plaetsen legghen

elck point by de boete van iij pond parisis ende arbitrairelicke correctie ter discretie vande wet actum by wetten ende raden den xxvde in sporcle lx (1561)

Tekening van Carel van Mander

Es oock toegelaten ende gheconsenteeerd de brauwers deser stede dat zy voordan ten wedercompense van de wet,

zullen moghen brauwen **dobbel crabbelare** ten pryse van vi pond parisis de tonne voor den brauwer, zonder die t'excederen ende staende ter warandatie vande officieren vande biere ende broode als andere bieren,

behoudens dat zy brauwers de stede te vollen voorsien houden van hemlieden ghebrauwen dobbelen bier ende crabbelaere bier, dobbel **knol** van lx schele parisis ende voorts ter discretie.

Verbiedende den zelven brauwers meer dan één bier te maken van eender brauwste byde voorschreven boete ende arbitraire correctie ter discretie van de wet

Van welcken bier van vi pond parisis de tonne, de herberghiers deser stede zullen moghen vercoopen elcken stoop drie schelle parisis betalende impost ghelicke den crabbelaere ende xxx pond parisis van assisse op de tonne behoudens dat zy oock crabbelaere inne hebben zullen

op pene zoo wie bevonden ware vande zelven dobbelen crabbelare in doende ende gheen ynckele crabbelaere hebbende ende comparelick houdende t'eclx gheriefve ter tappe vercoopende op de boete van lx pond paris

Ordonneerende wel expresselick de weerden, herbergheirs ende taverniers alle hemlieden maten te doen gangieren ende hemlieden **kanneken pinnen**.

Op de boete naer doude keuren wanaff men visitatie doen zal naer de costume in dien ghesteert

Eodem

De onderstaande mini-woordenboek van het bier is gehaald uit de site: 'De schatkamer van de nederlandse taal'.

Crabbelare: Benaming van eene soort van zwaar bier. Misschien is het woord genoemd naar eene zekere munt, die denzelfden naam droeg en die bij *Kil.* gelijkgesteld wordt met schrickelbergher, d. i. een silbergroschen of ongeveer vier stuivers. Doch mogelijk is de naamsgelijkheid slechts toevallig. Over den oorsprong der benaming of benamingen is niets met zekerheid te zeggen.

Cleenbier: tafelbier

Dobbel bier: zwaar bier

Knolbier: Benaming van eene soort van *bier*; *dunnebier*. *Kil.* knol, knolle. Bij hem komt ook als verouderd voor het bnw. *knol*, in de bet. *dronken*: “*vet. ebrius cerevisia*”; knollen. De oorsprong der benaming is niet met zekerheid bekend. Misschien heeft het woord oorspronkelijk de beteekenis gehad van *slecht bier*, *dun bier* (vgl. Grimm 5, 1467, 10), en is het te vergelijken met de uitdr. *een knol van een paard*, en *een knul van een vent*, welke beide vormen *knol* en *knul* in oorsprong één zijn.

Indien deze voorstelling juist is, is het woord eigenlijk één met het volgende Art. *Knol* is nog heden in het Vlaams bekend in de beteekenis *klein bier*; zie Schuermans 266, die er bijvoegt:

“*Knol* of *snol* is, over 't algemeen, iets wat geene of weinig waarde heeft, b. v. een slecht paard, een snul of sukkelaar.”

Kanneken pinnen: Van maten en kannen. Daarin een pin of uitsteeksel aanbrenge, om aan te wijzen hoe ver deze gevuld moet worden om den juisten inhoud te hebben.

Peter Aertsen – 1560

Testament Rhetoricael van Eduard de Dene

Weerdinneken ontsteict ons een vul vat
en brynght ons goe Pottaige

dat eerste bier was veel te plat
ten hadde gheen Couraige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat.

Wy hebben een durstich keelgat
ten mach gheen drooghe fouraige
dus drynck wy daeglicx tbuusken zat
in bachus hermitaige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat.

De minste tuebge een claverblat
Alsoo es ons vsaige
elck onser gaedert gheenen schat
dan tslichaems avantaige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Alst al ghepoyt es moe en mat
gheworden pouver paidge
naer thuseken metten cruce dat
word dan ons pilgrimaige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Wy hebbens beter eens ghehad
vraulicke personnaidge
brynght ons van daer de cat vp zat
schoon amoureux visaige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Zo langhe dat wy hebben wat
van spaeren speelwy schuvaige
wy zitten eecke plancken glat
met sober habituaidge
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Wie wast die laetst voor my bad
hier aan des tafels staidge
Ick brynght den laetsten dieder at
om winnen Bierbuucx gaige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Zomtyds bezoucken wy venus bat
in een doncker passaidge
al wordwyr omme bachten nat
wy scoyen naer bruwaige
Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Wy hebben hier gheen zeker stad
voor een vruecht veel quellaige
Laets vrolyck zyn/maer niet te brat
doende Bachus hommaige

Weerdinneken ontsteict ons een vul vat

Weerdinneken ontsteict ons een vul vat
en brynght ons goe Pottaige
Dat eerste bier was veel te plat
ten hadde gheen Couraige

De heren zijn ontevreden

Adrianus van Meerbeeck *schreef:*

Hier na doen de keyser van Spaignen vertrocken was, begonst men veel onder de princen vande Spaignaerden te spreken: dat den hertoghe van Alba den de keyser altoos plach te raden om de Nederlanders onder slavernye te brenghen, dat d'andere Spaignaerden gewoon waren te seggen dat die wel gheboorne mannen niet en behoorden te lyden – dat den keyser daerom gram zijnde tot den koninck gheseydt hadde in de teghenwoordigheyt vande princen van Orangien ende de grave van Soffu dat het Nederlandt voor den raedt der Spaignaerden bedorven soude worden.

Dese ende dierghelycke saecken wierden daer van de Spaignaerden gheseght – welcke des te liever van 't ghemeyn volck ghehoort wierden omdat die van Antwerpen, Atrecht, Cameryck ende van veel andere stede claeghden dat sy vande Spaignaerden grooten overlast gheleden hadden.

Daer was noch eene andere claghte, die nochtans seer verborgen was – te weten vande straffe placaten gemaect op 't feyt vande religie.

*Tijdens het bewind van de krachtige en repressieve vorst Hendrik II waren de spanningen nog wel onder controle te houden, maar hij kwam in 1559 op 40-jarige leeftijd om het leven nadat hij bij een toernooi een lans in een oog had gekregen. Hij werd opgevolgd door zijn 15-jarige ziekelijke zoon **Frans II**, met diens moeder Catharina de Medici als regentes. Zij probeerde zich te onttrekken aan de knellende greep op de troon van de adviseurs, de fel-katholieke hertog Frans van Guise en diens broer Karel, bisschop van Lotharingen. Na een regeringsperiode van 17 maanden stierf haar oudste zoon Frans II in december 1560. Hij werd opgevolgd door Catharina's tweede zoon, de 10-jarige Karel IX.*

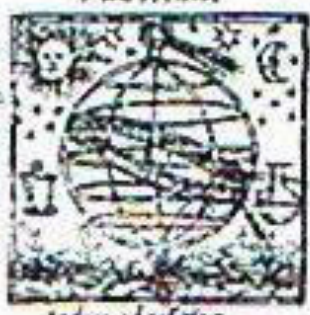
De prognosticatie voor het jaar 1560 – door Nicolays Bazelius

– Info **Germain Schoonaert** – Westhoek 1996 – nummer 2 – 3.

1560 was het jaar dat Nicolays Bazelius voor het eerst een eigen 'prognosticatie' of kalender schreef. Dat deed hij nog eens over in het daarop volgende jaar 1561.

Explicet periculis
Iudicium dicitur

Va. lrenis.

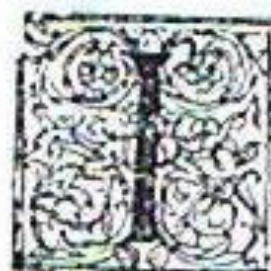
Arithm.

Prognosticatie

banden Jare ons heeren. M. D.

163. Overtracert op den Meeldiaen der stede van Doperinghe in Westvlaenderen door M. Aelclaco Gmelius van Nieukercke by Belle Medecijnen en Chirurgien / En der Astronomijster consten een vast lief hebben woonende binne der voog seyder stede inden gulden helm inde Sperstrate.

I Die vooreden zenden Leser.

In vooreden jaren seer beuinde en goetwillighe Leser hebben wy naertelich genouch betoont / En byder alder hochghelcerster en alder samueste Doctuerē der edelre conste vander Medicijnen warachtelich gheproberet die Antiquiteyt / Excellencie en groote nootfakelicheyt der Astronomijster conste vooz alle die ghene / die ten meesten profyte van alle crancke en ghebozchelurke mensche die erweredighe en excellente conste vander Medicijne hantieren ofte exerceren willen. Om de welcke te volke te eraltene noch saellic seer veel geleerde Doctuerē in dē Medicijne labozerende sijn op dat si die selue tot haer perfecte digniteyt byengē soude. Daerō hebbē wy alle ouerulodich sijnue beude late staē des te meer om dat dese voogseyde conste vander Astronomie no grootelicheyt en vā lance so meere onō alle geleerde manne geere en ubereit woort. Al is dat die selue vā het gemeen volc niet seer geacht en sp / En dat om dat si door haer plomp verstaē die excellente nootfakelicheyt der seluer niet begrepe en connē wāte. En gemeen segghē is dat die conste gheen meerder viandē en hebbē dā die ghene die de selue niet begrepe en connē. Wy hebbē ooch op andere iare het gemeente gewaerscouwet en gebedē dat si niet so lichtelich en soude hen bekreuwe stelde op alle ongeleerde buffelē / sloute en onueruacde logenacrs en bedriegers der mensche swaer af het lās vol ioden dē Medicijne manne wille / daer si al by sijn sūde no eersē vandē getouwe oft hē slecht ambacht af geuallē sūde / willen in dē Medicijne wonder bedriue / daer si noyt Medicijne en dicude / en niet en soude wetē te seggē wat dē Medicijne is / als warmeciers / zart verrooper / scoelappers / messe maker / volde / werner / reerwer / potspinnigē / tocueressen / En der geijche sloute poffers en blasers / so dat die de meeste logene der gemeente vooz oogē leggē connē die velle ghoudē sijn / dāer si anders niet en wetē dā met verbodē medicijne die mensche hen mage en darmē doē schuerē met walgē en schijte. En also dē selue gesontē heyt / in seer goet sonde vaer oft vreesē stelde sijn. Op alle welke ongesunderde ghebozfeē mē behoode also scherpia seerper regact te nemē / als op dieue en moogē. So dan vermanē wi hier toe wederō alle rechterē / Officierē / en hoofde der landē / stede / en dorpe / wien het welu aert dē gemeyntē vandē opperste rechter beuolē stact, dat si hier toe in tūde siē soude / bedwingēde die selue hen gewoilde ambacht te doē op dat sulche boose misdade op hēuilde niet en valle / en selue vandē opperste Coninc gestrafe woode. Dit hebbē wi wederō hies wille vertoogē / niet om dē singulier profyt / maer wē liefde die wi tot het gemeē welu aert draghēde sijn. Al dā remendgē